

С ПРАЗДНИКОМ!

12
декабрь

ДЕНЬ КОНСТИТУЦИИ РФ

КОММУНАЛЬНИКТАР СЕМИНАРДАРА

Мунгайга кирип талыш Чугачы улуусун баһылыга А. Т. Ноговицын, ОДЫХ министрлэбэтэни спок-дхалар уонун административнай үтүрүз департамэнт салаһаһыга А. В. Лазарев аһылар, семинар сыһыан-соруугун бигэһэнэрүрүр.

Күп басмага чыгарыларга үс даялашты иштинер. ОДЫХ министрисиботин экономикада, үт-харчы уюнга бий-дуол болтуруостарыгар департамент специалига А.В. Олесов Российский Федерация 2014 с. огыйыл 21 күнүсүн 209 №-дөк сокуонун, „РАЭР“ ГБУ энергосфективисини информационнай хааныялыга уюнга анализлаштылышта ошолотун ичелылыгын салбылааны Д.В. Василена „Саха Республикасыгар энэрини харыстаалышта нормативий-правовой акалар тустарынан, ОДЫХ министрисиботин коммуналый коллесиета уюнга стратегическый сайдылга департаментин кылабынай специалига О.И. Матвеева Российский Федерация 2014 с. ахсынны 29 күнүсүн 458 №-дөк сокуонун тустарынан иштинерини ошолотур. Бу сокуонгара ошолго килтерингэ үт-хааныс хааныскаларыгар эбик ыйтылылар килерин эппоненнилер, эппонер килдиригө.

Эхлэсэн хэлтэ семинар бүлэг. Иргэдийн субсидияны тулалдлыг, иргэдийн тулалдлыг тархварыг олохдоо тус тусарын болгуудуудад министрестийн болгуудыг субсидий бичигдэг.

 $^{13}\text{CO}^6$ корр.

БИЭРЭПИСКЭ БЭЛЭМНЭНИЙ ҮЛЭЛЭР

[illegible][illegible]

булар. Хас улуус айны кураторлар сыйларыгын алылар. Чурегны улуутар тая хахайыстыбатын миниктирип собууланчы Н. И. Дитюкова куратордыр. Кини эини улуускуттар бу боптурокка аналлах муулах тэрийкиэ. Бу кураторэ „Олохтоо бойыи салалыныы тэриттэрингэр уонна курорттардаагы уокруктарга бүтүн Россиятаагы тая хахайыстыбатын бюрократиягэр бэтиэмэниэ” уонна бюрократия ылытыга анал госуэдрэстэйи боломуочуйалары биэрии туһунан“ Саха Республикатын сокуонун бырайыага бэтиэмэниэ сыдыар. Эини улуускуттар бэтиэмэниэ үгэ соллоххус баран илэр. Ол ээриэ, илэрэстэр бааллар. Хахайыстыбаннай кинигэлэри толорууга сылыа-халты тахсытылыар. Холобур, уһайба иингэр хэриускутуй аһан баран, ол нэһини туһунан көрдөрөн, иккэ тогул нэһэрион кыйагытар. Биир дьонгэ олорор буолан баран, тус-туһунан хахайыстыбэү арахан, хас да бас билиннэх, сирдэх курдук көстөллөр. Сүөһүнү баһынай хахайыстыбэлэргэ көрдөрөн, үгэ харчытын ылылар, бойотторигэр эмгэ онук көрдөрүү киирэ сыдыар. Сорох нэһиликтэргэ сылыларын уонсайга халбоон (кооперация) баран, бойотторигэр сылыла суох курдук буоһаллар. Бүрөөлүнн ылытааччы илэри чупуойаһаах, эһиликтэстэхтик сыһааннаһаах. Бүрөөлүс данналарга

сүрүгүн эрэ бусбаада, компүүтергэ кириш-
ривалар. Оюун итинэ бэлэмлек юһи
ирдэнитер. Нормативынан корон,
улуустарга тоһо инструкторскай, аауар-
суотуур учаастактар тариваларгэ
быһаанналар. Биир биротини ытаанчы
орто юксеруукап-460 объект бусулуоа.
Биротини ытап-а дьао аредиттар, сибэ-
эсэ, трансторка, харыбыла биротини анал
үн көрүстөр. Биротини ытаанчыларга
ааллаах хамыһаһа муһаһастара бусула-
лааннар. Улуустарга муһаһастары
тэрийдибит, семинарлар, үөртөннэр
бүһүһастара.

Билигн улуусуудтар биэрийн ылымы хамьлалыгтын бэлхылы бастаы соруулаачы А. А. Ноговицын саллар. Хамьлалын 17 чиглэлтэх. Басмуугайыгын Матрени Мавароян Сибиркова үглэллр. Бүтүгү туругуун, биэрийс истингэ соруулунна. Улууса 3 тьа хааайысбатын бодот тэрилтэгэ, 2 тьа хааайысбатын догус тэрилтэгэ, 54 Индивидуалыгын предприниматели, 237 баалынай хааайысба, 6345 чаалынай ютэх хааайысба бааллар. 3 инструкторай, 17 дасар-суоттуур участвалар үглэлктэрэ. Билигн биэрийн ылыгачылары көрлүүртэ үглэллбт. Олетай хамьлалыглар үглэлктэх дьахтэрэ бэлхылыгын. Көрүлүүбүт үн тьарыгын калт.

Александр СТЕПАНОВ

Д.Т. Брыскаев төрөөбүтэ 100 сылыгар

Д.Т. Брыскаев төрөөбүтү 100 сылыгар

Д.Т. БРЫСКАЕВ -- ФРОНТОВИК БЫРААС

Сүр. аамматтан, 1957 сыл

Бийлал Улуу Кыялы 70
 сылын уоһа сэрин
 толоонугар бьыгаччы
 медицинскэй көмөнү оһорбүт
 саха ырааһа, бийлал улуусун
 ыччаты Дмитрий Титовичты
 Брыксав торообүт 100 сыла
 тугарынан, кини туһунан өссө
 тугүт өйрөн-санаан ааһыагыт.

Диприй Титован Боотурсай уулуун Чигилдэрий Хамлы гэгдүүлхээр атырдах айлын 4 хүнүгэр 1915 сэлэхэхаа төрөөбүтэ. Көөн оро саага кыас Амма орус ыраас уугутар сөгүдтөн, мааньлаах кытлыгыгар, тылтылылбатах айлыларыгар, Кобдох, Тэйер хайларынан сүүрөн, Көндид, Юку, Кулума онгон да атын Амма унсуруу уракэрингон кыра, улахан бүтэ сонюрутар аастыла. Очмоогобу дор ыччаг сөөрингон, үөрэхсэ, билигтэ-көрүүгэ тардылан, дойдутугар аһагтылгыт оосдоогуза, салты Чуралчыла үэрэммитэ. Үөрэжн билиыгар сайынын, тыи оюутун сөөрингон, от үлгизер, бүтүк домчуругар тусулар.

Министрий оюусланы бүтэрэл;
Дюкуустейга медицинский
техникумга тутгарсан үерээс

нийслэл, 1935 с. бүтэрсн Төмөр
оройнуугаар үтэлнэрснэр, туслах
элмгир идэвхээр сүсэгзүүлнэ,
хуучнынхныг шүүнэ, дэсүү
халга үгээр дэсүүдүүлнэ
хуучныг.

көрсөтүгүз. Райгэдрэв
Эмчидисэйгээр пийэ үүмүз
Эмчид ийдигэр сыйсагас,
бөрөнноток эгэр кайны, 1938 с.
Наркөмдрэв мөкшотөн, кэирин
экэсэмнэрин ситийнотоктик
туттаран, Кэвэннэагы медицинак
институтуа кэирбит.

Дмитрий Титович сэрин сазаланарын кытта байыаннай белаһанна кордубулунэн суһалтык (экстерном) постигаларга сэрин тиласунуттан аҕалылар баһырбыт дьосхо хирургическай каменэ оҥорого, медицинакый хаччыһыны тэри-бэргэ тааһылыгыга. 1942 сыл алыннылылар, байыаннай-поле-вой хирург идэстэк ийиник кырбы-га – Курскый алылар атаммыта. Мана кыһын, сазын оборона-лар сэринэ Дмитрий Титович бизиэк полкага медицинакый хач-чыһыны тэрийбитэ.

1943 с. ог. ыйгарыг ашпыртыг, нээн өлүгүтэн элбэк өлүүтөх, хаан тохуулаах Курскыйдаагы тохой хабыр ханкылыгыга садаламмыга. Полк старший быраанын былыгынын, баапырбыгтарга маанайгы көмөнү оторо охдоот, өстөөх буудыатын аныккан таһарылын, батальоннар, полк медицинский туунарыгар маанайгы байлас тылынн орулүүр хирургический көмөнү тоһонү оторохнахтарыг былааннаш болмолобигэ. Ити соругу комсомоучуторигэр — быраастарыгар, фельдшерлоригэр, сангиструкторларыгар, санитарларыгар тоһолбигэ. Бойгэ ахарынын, ити

кыргынылы мыйнагы куноргоржор
кунустэри-туунаери, аһылар, уулар
дэгэн умайа, апарар тура тобиго
тураң, хас эмэ сүүһүпөн
бааһырбыттарга көмө оһорбута.
Ити ииники кирбиһитэн баара-
суоңа 3-4 бюростаток, сиргэ турбу-
та. Бу юмюсөргэ кулуйбуттар да,
иккэи гөрдөсөкөн улары кимен ба-
рыттарылар, полкатын кытта
ииники сызырыбыттар.
Уосайһың, Дмитрий Титовиң бу
икки аһар сыт устата хаста да
мүчүргөннөк түгүннөргө түбө
сыйдыбыта. Ол курдук Украина
статистың босхолоһо сыйдын
баһылар, икки ый фронт
атһынаабы госпиталыга эмгәңи,
полкатылар төһүбүтэ. Кыһылы
күнүн өргөһүң Прага таһылар
көрүбүтэ. Бу иккөннөк сөриңи,
Казанга биергэ бүтэрбиг
баһыланнай хирургдарыттан, 43
дөһөр жөнү толконугар сырык
тыһыларын толук уурбуттары. Полк
медицинской пуун хамандыһын
баһыһынан кырыктаах
кыргыһыларга медицинской хан-
чыһыны сатабылаахтык
төһөбитин, оһю тус хорсун
баһыһылары көрдөрбүтүн иһин
иккэи тогул уордһыларан
гәһәридаламмыта. Манһыһыта —
Украина хас да юсратын
босхолоһунта “Кыһыл Суусу”
уордһынан, иккөһө —
Чехословакияда Моравя-
Остравсай операцияда кыттан,
“Аға дойду сөринити П-с степени-то-
с” чопһыланан.

Кытайы коневитэн, салгыы Ивентти Пруссияга элчемеилер утары асылууну үчүгдидик тэрийн, коммюнацияс махшыллыгыбыта. Иоксэ сылылар Хабаровскай кыраайга билиентэ түбөспит дипломаттары кэрбуга-испитиз.

1947 сылтаахха дэмбигиеннеллэ-
нан кэпч, бир сыл доруубуа
харыстабылы
министрористибигэр үлэстэн
баран, дойдуттар Чураттан
көрдөһөн тахсыбыта. 3 сыл
кылабынай бэрэһинээ
үлэстөбүт. Дойдуттар тахса
албагы өтөрбүтэ. Он курду
стационар дыстии халыпалынай
промуһун, устунан хаанылымы-
ты тэрийсигиэ, 2 хостох быра-
старга аналлаах уопсай дыстии
уонна аптеканы көһөрүүбүтэ.
Балыһыһа анал операциялыыр
холу, онно аналлаах оборудовани-
ны, инструментарны туруорсан
ылбыта, медицинскэй персоналны
үөрөтүбүтэ. Төрөбүт оройуонутар
операция көрүлүрүн өтөрөн бар-
быта. 3 сыл куракка кирип,
биллилээх В.С. Семеновка өбүн
үөрөһөн, тавыйлыһан эмгө дойдуттар
тахсыбыта. Бу сырыта Амма
участтаагы балыһыһыгар
хирургунан кэлбүтэ. Кэпсэп,
Мындагайыта дыону көрүлүрүн,
Ленин (председатель Н.П. Кизуров)
уонна Молотов (председатель
А.Д. Мещинков) аһынан көтүрүс
үлэтигиттэри көмүлүрүтүн,
Султанны улахан оһуһа дыстии
көһөтүрөн, балыһыта дыстии
туттарбыта. Балыһыта
үлөһитэрлэр аналлаах 2 уопсай
дыо туттарбыта. Эмгө ити
балыһыһа мөстүлгүр суһал көмө
онорсугар аһаң, операциялыыр
анал хос тэрийбүт, инструментары-
нан халычыйан араас уустук
операциялары өтөрбөүтэ. Тэя
сирлэр хирургия сулуһастыһы
аһаң туруоруута үлөһүрүн уонна
сэргин тоһоһутар быраас-хирург
быһыһынан, бэйэтин
чагыһайдык көрдөрөн, Сахалы
сирин аһыан үлүлүкүк аһаһыһы

Ону учуотган, 1957 сыллаахха
"Саха АССР үтүөлүк быраһһа"
үлүк апа илгирүүлбүтэ.

Дмитрий Титович салгыы
Yohoz Buluzга биир сыл, Таягара
ус сыл, Ордониккиденский
оройунта 12 сыл кылаабынны
бырааһын таһаарылаахтык
үстөтө, биитер-костор суусу хаан-
ларбыта, республика биир бөгүмү-
наах долубуяа харыстабынны
төмүрүттөн бирибит.

Дунгарай Типичн олюбултихок сыйларан дунри практической медицина сипинингиритон хаан-сыбекек, Кытай омул иингизен элтир ныймалыгар уворон, физкультурнай диспансерга 12 сыйдонто юмелосупуз. 1992 сый мууе устар 29кунгтар ылынган олбуз.

Ага сайнаах дьоммут
усалһынаах сэрингэ, ол юнһигтэн
норут хайһыһыһыһын чолүгэр
түһүрһингэ тус олһогорун,
доруобуйларын хариһабакка
сэригһөн, үсгүрэн аастыһыһыһы.

Эдэр колхоздо эмчигээр ага саастах, урут үзгээсн аасныг эмчигээр үгүү холбоурдариан салзан, инниктин үрлүктэн үрлүүк кэрибигээрн ылашгара ден асгын.

70 саян ойлогдох хамгийн аяныгтар
олорон хэлбэллэлтийн Өйдүүбүс.
Киритутгабыт. Сугуруйбиги!

В.А. ГОГОУЛЕВ,
университетский хирург,
Тбилисский УИИ.

Бу күннөргө, Мындагайыты, фронтовик бырас Дмитрий Титович Брыкаевка аналах ахпы күд батылтылахтах.

Доруобуйа харыстабыла

ЭНТЕРОБИОЗ -- КИРДЭЭХ ИЛИИ ҮАРЫЫТА

Чурагчын оройуонутар уонсайа 2014 сыл түмүгүн, 19188 киһи соторор. Илгитэн саныыттан тутулута суох 18130 киһи элтербинозка ааһыыс туттарбыт. Ааһыыс түмүгэ көрдөрбүтүгүн, 366 киһи учуока ыһылыбыт. Бу сыл 11 ыйын туругунан, 262 киһи учуока турда. Манньык ааһыыс 3 аркыс лабораторияй көрүгүтүн оноһуллар: метод Капо, метод перизитивного соскоба, метод раствором Лигоста.

Бу ырыны остригда суус кыра коомойдот, тыныга 9-12 мм, ашыра 2-5 мм утуннах, кайи чооголутар спосудуар манан дуулуноох чирбэ. Микроскобузун көрдөсөх, острига ас буларар органа тосүрүк быйылыах. Этин кетүө илэ-үлө, сымалытаа кетүсүбүк мөлөгө күүдүт кестө сүтүлэр.

Острида сымалыгара дүлүүнө суохтар, чарас палтаарсай хастаахтар, кеното суох бийһыллаахтар. Сымалыт иингэр личкавалара сыгаллар. Килии сиигил личкавалах сымалыга олоң, онгон сыстан ыдаллар. Сиинкелсе оһоорсо личкавалара тахсаллар, икөөтэ ууһаклар буолууллар, сингаллар. Алыра ууһатан барш елөр, тыһыла олоң, суон оһоорсою кирион оссо сайлар. Килии хайбурун кытта суон оһоорсо тэннэ клөннөр, 3-4 нрлэгетнен клөнн хайгаралынн тахсаллар. 20-40 мүтүүттөн 7 тыһ.-10 тыһ. сымалыта сымалытыһулар, ан көүннүтэн тыһыла солор. Острицалар буузка, кандугэ, үйүүр органна споксуһулар.

Бу кырынын үстүн өскүстөбөз кийгизип ийилгезип
сактап оңолор, өскүстө үзгөлтүчтөргө ыңгайлашар.
Ыңгайлыбын кийгизип өспүсүсүмбүлгө уулар татаска,
муостөбө, бышыгы ыпта, туттар малга, соннууурга,
истиңгөбөз, боролуктага түлөр. Атын дорубой кийи
федмөг, аан туташыптан, туттар май-сал, боролукта
жүлөгө сыктар.

Күйи этан суюлтар, 80% сийгээк усдубуулаца, нислород тийвэр буулаарын, нийлестик сымалыта 4-6 ч дийнх сыйдыр. 55 С үнөө сьгээк сымалыг агуйх

оссууруткан аяар. 18С 15-18 сууаа олбонго сылаан сог. 15 С тымнаыга 40-60 мууруткан аяар. Кызылар муосталарин тарбан, иллинг сыстан, тус тигиенши тутустун дьонго илин нонго аны калта айааа киирер. Хаг сыстан, ыдылхак ор кимз уттерет.

Острица сайбарыгар кили тус организмга улахан орууллаах. Оһоһос устун барарыгар оһоһоһу баһырһан сеп. Бу ыарыһтан ыалдыбыты бигтэрэр төрүөтэ – кыһыбыы. Острица кили хайбаһынан таһар кимизэр, ордух түүн, кили угуһа сылтаһына, кыһыһара өссө күһүрэр. Күүсүө кыһыһар кимизэр, ыарыһах угуһбат, ыһыһынһидиһар, тобото ыалһар, умугтан буолар, аһыһар баһата сүтэр. Оһолор хаһыһыһыһыһар, ыһыһар, түүн мөһсүтөр. Сорох ыарыһах иһө баһыһа тьыһар, чыһыһыһах хойуһун чыһыһыһах таһан кимизэр. Бу ыарыһах пидермийа, энзима, кыһыһыһа тьыһыһыһыһыһа, убаһастарын туһат бьыһуһа тьыһыһар.

Эптеробиозтун ыарыйшоод, сааһыан дозатын көрөң, быраас эмг аһыар. Хослур: Пирантел, Вермакс, Меламин уода, препараттар анааллар. Бу эмтөр 98% үчүтэй өтүтүн дыйаллар.

Хас биридги оё умулланга, оқушда барарыгар, санга ўдини үлбә килеринер, тәрилә үдини тә санга бирид осприда аналәс туттараллар. Бу аналәс түмүлүнә, полисининида кордерор, чингачийини барар, стационарта сыгар ырыһахтаран булунчу илдерор.

Блэрийн бол киши дэнтэйр эмэйр, днэ кэргэн бары аналхыс туттарыхтай. Блэрийнх угуйр танана бэллэһэнхтай, салгыһанхтай, ис танана оргуһуһуһтай, ис-тае өтүтэн өтүтэһэнхтай. Блэрийнх эмэйрмийн кэвэ, 3 жонгуһуһуур аналхыс туттарыһар. Ол кэвэ уһууһанна, оһоһона, үлгэйр бөһөр кэвэһэнэр.

ИНДЯЧКОВСКАЯ,
инфекционист-бытрас.

Сэргэх дьаһал

ХАРЫЙА УОТА ТЫРЫМНЫЫ УМАЙДА

Борзһоз, ахшһыны ий
10 күнүгэр Чурапчыбыт
сүрүн кншһ болһосатыгар,
16 чааска Сана дымы
болһөтө – дьоркөтөн
харыйа уста араас онүгөн
тырһымы укайд.

Халигамыт арый ичиг-
гослик турат. Чыксаашы
уонга каны сгос кыны
корса, үтүс каны толусура
мурунна. Утуйаан
итидилээччилэрин,
началнай кылаас
үөрээччилэрин нөһүлүк
башлыгын социалнай боп-
пуростарга салбуйааччы
П.Е. Дьяков эбэрдэттөгө.
Сага дьыллар айттах юм
мантан ыла хас биринчи
дытоба куттуулук
быраһыллык буолан,
ордук оңо аймахта үөрүүнү

хөдлүүнү батално. Уулуусуг киинд, тэригтээр, биридөөтөн да
ытлар талзатарын хар, муу онбукарынан көрсүтүлгөтөр.
Үгөр сыла үгс өрүттөк тэрлениер, үгс-хамнас ыгылышпа
быланналар. Өрөстүүбүтү үрдүнөн билгизилибит
блөгүсройство сылына, мылака тууламмыт үгс хайжаканак
үгс ыгылыш. Дээ, онж, Чысхан эрлэтин истэн, толору көр-
гэмил харыйа тул хөрбүлгөн, "Айытчан" сынылыш киин
үгиттерин үгү түбүлгөн, барылынык үрдүк таһымна
ааста. Күк харыйбыл сымонд, Сага дыйбыт чулаакбыл
билгөн, хас бирид киинд сүрлэтин көтөктө.

СЕМЕН ЖЕНДРИНСКЭЙ.

Айар аргыс

"Сага олох" хаймат анал сыйнарыгта

Ахсынны 12 күнэ, 2015 сэл, субуота. № 139-140 (11149-11150)

Хохоон хонуута

Егор ПОПОВ

СААНЫЛАММЫТ САНААЛАРЫМ

Книгис санаатын, сүрэгин багатын
чочуйан хохоонно холбуур, кэсээннэ
тиһэр. Араас өй-санаа биһр сапка
тиһилтэн, санаатан-сага санааны сайа
охсор. Үгүс көлүөнэ хохоону
айааччылар айымныларьгар
олуруан, сааныламмыт сасыт санаа-
ларбын саамылаан, туомтуу баайан
тохотон, кэрэмэс кэрэни кэсээннэ-
пин, кырымах кырдыгы кыстыахтын,
эрэл эйгэтин эбисхпин багарабыт.

Мантан аллараа, сааныламмыт
санааларбын тус-тусла төбөлөөн, сүрүп
өйдөбүллэри түөрүү строкага тигэн,
эһилт дүүлүтүтүр таһарабын.

ДЬОЛ ТИҢИГЭ

"Дьол – сырдык далай, дугуй
халаан".

"Дьол – санаа далаанына, дайар
далбарай".

"Дьол – чабыллар кыым, угут
уот".

"Дьол – уостубат уйгу, убаарабат
уруй".

ДУУҢА ДАЛААНА

"Дууһа дигин кистэлэнэ – куйаар
киһи далаана".

"Дууһа көрүнэр сиркилэтэ – суобас
дэнхир түтүбэ".

"Дууһа хонор уйата – поэт уйат
сүрүбэ".

"Дууһа умсар уута – ыраас харах
далаа".

ДЬАХТАР СИТИМЭ

"Дьахтар – кистэл дьоллоох,
кэстэр чуумпу эрэлтэк".

"Дьахтар – барҕа ырааах, бараммат
бадалаах".

"Дьахтар – сырдык ырааах,
сыһыллар сыһылаах".

"Дьахтар – тулуур үөскүүр уйата,
дуулуур устар утаҕа".

САНАА КИСТЭЛЭНЭ

"Санааны саһарбаккын, бүк тутан
кистэбэккын".

"Санааны сайдабаккын, ууга уган
суурайбаккын".

"Санааны саамылаабаккын,
иһигэн иһиксэ кутпаккын".

"Санааны саамаллаабаккын, кымыс
онгостон испэккын".

САНАА АРААСТАРА

(күлүн-оонһоон)

"Быстах санаа – бытык, хара санаа
– халтаһа быһыһылар".

"Түнтэтэх санаа – туу, тутах санаа
– туман иһигэр".

"Кэтэх санаа – кэтэх, сүөргү санаа –
сөрүө көннигэр".

"Хобдох санаа-хондох, сыппах
санаа – аныһар".

"Өһөх санаа – өһөх, тэбэнэттэх
санаа – тэбизэн атаҕар".

ТАПТЫЫР ХАРАХ...

"Таптыыр харах араарбат, хара ону
быһаарбат".

"Таптыыр харах арааһат, таптаабы-
тын бырааһат".

"Таптыыр харах умнубат, уруккуну
бутуйбат".

"Таптыыр харах харыһык, ыраах
көрбөт".

КЫРЫМАХ КЫРДЫК

"Кырдык кымыһы буолан, көнүл
санааны көмүскүүр".

"Кырдык көмө буолан, күүрдэр өй
өспөт өрөгөйүн".

"Кырдык санаа буолан, өйү-
санааны өрүктүр".

"Кырдык күөх чечир буолан, көй
салгыһа күөгэйэр".

КЭХТИБЭТ КЭРЭ

"Кэрэ сүрэххэ үөскүүр, киһи онно
өөнөр".

"Кэрэ кэскили кэсэстэтэр, уһаан
уһун тыһынныр".

"Кэрэ кэктибөт кэстэргитик,
суураллыбат судургутук".

"Кэрэ уран күүһэ, устар кэми
угуйар".

КӨНҮЛ

"Көнүл – көтөр чыһчаах".

"Көнүл – санаа ылбат ырааҕа".

"Көнүл – киһи куйаар".

"Көнүл – сырдык түүл".

"Уу" уратыга
"Харах уута – харысха".

"Көмүс уута – уйулҕа".

"Ардах уута – абырал".

"Халаан уута – аймалтан".

ЫРЫА УОННА ЫРА

"Ырыа тылар сүрэххэ, сырдык ыра
– хараха".

"Ырыа уйаланар дууһаҕа, ыраас
ыра – санааҕа".

"Ырыа – ыра кырдал,
ымыһа – чыһчаах".

"Ыра ыра – сылык, ымыһа –
тымпык".

"Ырыа ийинигэ – эгэлтэ, энэрэ –
ийигэһит".

"Ыра ийинигэ – санаа, энэрэ –
эрэл".

ЭРЭЛ ЭЙГЭТЭ

"Эрэл эйгэни кэрнэтэр, эрчим
санааны эргитэр".

"Эрэл – санаа кыһа, уостан биэр-
бөт уота".

"Эрэл – санаа баарыһа, ыра кыһа".

"Эрэл – көмүс түгэни күйөт,
баарыстаах байдалтан бултуу".

КЫРДЫЫ БЭЛИЭТЭРЭ

"Кырдыы – кыһы кыйдыыр олох,
кыһа оһуор аһыар көмүс күһүтэ".

"Кырдыы – кэм-кэрэни көмүс
дуйдары ыһар, сааны билимнэт күн-
дыл сүтхэрэ".

"Кырдыы – олох-дыһах
муударына эбилтэр, үрдүк Айылар
хаһыламмат бэлхэтэрэ".

"Кырдыы – үйбэ биридэ
бэрилтэр, үгүрү-сүгүрү үрдүк дьол".

ТЫЛ КҮҮҢЭ

"Төрүт тыл – быһыбат быһан,
барҕа баай".

"Төрүт тыл – түн төрүт дыһыта,
төрүт уус кэрнэтэ".

"Төрүт тыл – өбүтэ өрөгөйө, өркөн
өйө".

"Төрүт тыл – бараммат кылаат,
эстибэт хаһах".

ДЬОН ТЫЛА

"Дьон тыла – сороҕор, быһар батас,
сыһааха – сыһы кыһа".

"Дьон тыла – хомойдоххо,
уоскутар, эрэл үөскэтэр".

"Дьон тыла – хаһыһынан хаары-
йар, харлаһыта туруорар".

"Дьон тыла – ардыгар араарар, тус-
туста дыһыһылар".

ТӨРӨӨБҮТ АЛААС

"Төрөөбүт алаас – Ийэ айылҕа
альба, Аар тайҕа дуоһа".

"Төрөөбүт алаас – абылан кутулар
кустута, айар кут аартыга".

"Төрөөбүт алаас – дьол чыһчааһын
уйата, айы тыһыннаах чуумпута".

"Төрөөбүт алаас – амарах санаа
кыһа, аһыһыһа майгы аргыһа".

ПОПОВА Парасковья Ивановна – Тускулаана хоһоонноро

xxx

Кыһа оҕо аһаа –
Кэскили кэстэтин,
Кэрэни эбэлтэтин.

Кыһа оҕо альба –
Кэрэмэни дууһага,
Кэрэмэс майгыта.

xxx

Уһуор тыһы,
Утумнаан үөрэт,
Урут суогу

Ураһаан үкст...

xxx

Үгэстэри үөрэтэ,
Үктэл-олук онгостон,
Үтүөкэни үкст.

Үрүлүйэ үлэтэ,
Үөйбөтү үлэтэ,

Үйбөтү үмүрүт...

xxx

Айылҕам арылар кэрэтэ –
Аар хаһыһым суугуна,
Абыһылар ураты күүһө –
Алаһым кэрэмэни кэрнэтэ.

xxx

Саһан сирин иһигэр уктан,
Саһан кутун тирэх онгостон,
Саһан тыһынан сайа саһаран,
Сайды сусун тутус.

xxx

Саха дыһастара
Олорон турбат түбүгүн
Оҕолоругар аһыһар.
Саха дыһастара
Олохтон сомсор үөрүүтүн
Кыраттан да булар.

xxx

Санаам тардыһар
Сирэм сирим,
Сибэкиһэн симэммит
Сайыһыһым берексан.

xxx

Саһарҕаһын уһуктар
Сайыһык оҕото
Саһаайдаһа хааман,
Саһаабатаҕа – суох.

xxx

Саһам балаһаана –
Өбүтэ тутуута,
Өркөн өйө,
Тирэнэр эркинэ,
Тэбинэр тирэҕэ.

xxx

Испитэһим,
Эһэм сэркэһэн сэгэһим,
Сайаһас санаатын.

Көрбөтүбүм,
Эһэм сэрбэ быһыһын,
Кыһа баһаһын.

Испитим,
Эһэм туһуһан
дьон-сэргэ санаатын,
ыһыһыһы тыһыһын.

Көрбүтүм,
Эһэм көмүс уһуоһа
Көстүбүт көмүс сурутун,
Көмүлүбүт сирин, хаартыһаһын.

Сэри сүтэһитэ,
Эйэ буларыһа.

2015 -- Россиян Литература сыла

САХА СИРИН СУРУЙААЧЧЫЛАРЫН СУҮС БАСТЫҢ УУС-УРАН АЙЫМНЬЫЛАРА

(ААБАРГА СҮБЭЛЭНЭР КИНИГЭЛЭР)

1. Кудажинский А.Е. Оксиденталек Алексей. Ойун туулах поэма
2. Софронов А.И.-Алампа. Дыланты Дыакыт; драма
3. Неустров Н.Д. Кудажы кулуба; комедия
4. Нифоров В.В.- Күлүмчүүр. Манчары; драма
5. Слепцов П.А. – Ойуунускай. Улуу Кудангса; сэтэн
6. Спиридонов Н.И. - Тэжи Одулок. Улахан Имтеурин олобо; сэтэн
7. Тарабукин Н.С. Ого эрлэктэбим; сэтэн

8. Кулачников С.Р. - Элгэй, Буурга буудлыа дьылыгар; поэма
9. Мординов Н.Е. - Амма Ачыгыһа, Сааскы юм; роман
10. Сивцев Д.К. - Суорун Омоллоон, Күкүр Уус; драма
11. Новиков В.М. - Уурастырыат К. Айхал буоллун эһизэ; хоһоон
12. Данилов Сем. П. Кэс тыт; хоһоон
13. Данилов Софр. П. Сүрэх тэбэрин тухары; роман
14. Золоторев Н.Г. - Якутскай Н. Төлкө; роман
15. Попов Л. А. Ырыа буолбут олох; поэма
16. Гоголев И.М. - Кындыл. Хара кыталык; роман
17. Тобурусан П. Н. Айхал сахам тылыгар; алгыс-поэма
18. Соловьев В.С. - Белог Боотур. Сааскы дьыбардар; роман
19. Яковлев В.С. - Далан. Тыгын Дархан; роман
20. Тарасов С. И. Аал Луук Мас; хоһоон
21. Ефимов М. Д. Саха кэскилэ; хоһоон
22. Лугинов Н. А. Чыгыс Хаан ыйаагынан; роман
23. Ермолаев Р.Д. - Багатаайыскай Р. Мөһүүрэтэк баттуктар; сэтэн
24. Харлампьева Н. И. Азия хотун; хоһоон
25. Руфов С. Т. Ойуур ортогугар олоробун; хоһоон
26. Тимофеев М.Е. Саас Ленаба; хоһоон
27. Неймохов Е.П. Аламга; роман
28. Кривошапкин А.В. Кэс олох уһун сула; роман – эссе
29. Сивцев В. Т. Ийэ тыт; хоһоон
30. Попов С.А. - Тумат Муора арылытыгар айант; сэтэн
31. Мигалкин И.В. Отон этим – оҕо этим...; хоһоон

32. Аявакумов П. Д. Одууруннаах орто дайдууга:

- роман
33. Апросимов Д.Н. Курадай Кустук; номох
34. Борисов Н.Ф. — Наукулай Уус. Бяһылааннаах
быларгыга; роман
35. Босиков Н. А. Турларбын халлаанга тивийэм;
роман
36. Бродянов А. С. Комьсэ уута; роман
37. Варламова А.Е. - Айысхаана. Сүлүһүнээх илэ;
сэһэн
38. Варламова Г.И.- Кэртукэ. Маленькай Америка;
повесть
39. Васильев В. Е. - Харысхал. Аммаҕа саас этэ; драма
40. Васильев С.- Борогонский Ытык Илэменэ; поэма
41. Вещников Г.Г. - Баал Хабырыыс. Көмнөрү күһн
кэпсээн; хоһоонунан сэһэн
42. Винокуров И.Д. - Чабылҕан И. Хайыһар; хоһоон
43. Винокуров Н.Е. - Урсун. Халлаан уола; хоһоон
44. Габышев Н. А. Ыраах Амычаанга; сэһэн
45. Гаврильева В. Н. Суол; сэһэн
46. Гольдеров В. Ф. Умнуллубат онус кылаас; хоһоон
47. Гольдерова С. В. Үс саха тойуга; поэма
48. Егоров В.Н. - Тумарча. Кырыыстаах таас; роман
49. Ефремов С. П. Илэ-бии; драма
50. Заболотский Н.М. - Чысхаан. Маалпа; кэпсээн
51. Иванов А.А. - Күндэ. Марба; кэпсээн
52. Калитин Н. Р. Томмоо; сэһэн
53. Колесов Г.Г. Кэскил; сэһэн
54. Коржакина О.Н. - Умсуура. Мин ааппын ааттаа;
хоһоон
55. Кулдин А.Г. - Абадыһыскай. Күөх; хоһоон
56. Кузьмин М.И. - Макаар Хара. Илһинбэр элэҥниир;
хоһоон
57. Кулаковский Р.А. Аҕам олоҕо; ахтыы - сэһэн
58. Курилов Г.Н. - Улуро Адо. Юка кэпсээннэрэ
59. Курилов Н. Н. Коорин уонна Пэлэм-Пэлэм; осту-
оруйа
60. Курилов С. Н. Ханидуо уонна Халерхаа; роман
61. Лебедев В. Д. Мэртэниэ; хоһоон
62. Майсов С. С. Ийэм кэпсик; роман
63. Макаров Г.И. - Дьуон Дьанылы. Илин, илин тус
илин; хоһоон
64. Михалева Н.В. — Сайа. Сахаа Сирэ; хоһоон
65. Неустроева А. Д. Тиргэһинтэр; кэпсээн
66. Никифоров И. П. Саллааттар; сэһэн
67. Ойунксая С. П. Адам сыппак аата

68. Павлов Н.Н. - Тыаһыт. Кууһума; сэтэн
69. Потапова В. Н. Олох олорун; хоһоон
70. Протодьяконов В.А. - Кулаһтай. Көмүл; роман
71. Саввин В.В. Торообугум – мин бу сиргэ, толкоруох олобу олороору; хоһоон
72. Саввин С.А. - Күн Дырибинэ. Кобуһхтүүрүн аһыһа күөх кэһиргэс; үгэ
73. Седалинцев Н.К. - Дьүөгэ Ааныстыырап. Ньуртуһун уонна Лоокуут; сэтэн
74. Сивцев Е.С. - Талһан Бүрө. Көмүс долгуннар; поэма
75. Слепцов И.Е. - Арбита Долгуннар; поэма
76. Слепцов Н.В. - Абыйчанһын. Чучунаа уонна Сулаһыс; сэтэн
77. Слепцова Е.В. - Куорсуһнаах Аана дьылҕата; сэтэн
78. Сметанин Т. Е. Егор Чэрин; сэтэн
79. Соколов Э. Д. – Тулуехан. Хампа; роман
80. Сосин И. М. Алаһым аргас тыала; сэтэн
81. Старостин А.Г. - Сигэн Кыһыт. Эһэм өтөөр; хоһоон
82. Степанов П.А. - Ламутскай. Сир иччитэ; роман
83. Сыромятникова А. С. Кыһас Хотун; роман
84. Титов В. Н. Уоттаах чыычавхтар; сэтэн
85. Тулаһыһап П. Я. Кымыс ырыата; хоһоон
86. Угаров Г. С. Долгор сулуһа; фантастическай сэтэн
87. Федоров А. И. Олох долгуннара; сэтэн
88. Федоров Д.С. - Таас Д. Кыһыт көмүс хорутун; роман
89. Федосеев И.Е. - Доосо. Холорук ; роман
90. Федотова М.П. - Нуһыһыт. Тэбэнэттээх Нуһыһыт; сэтэн
91. Харитонов П.Н. - Ойуку. Хоболоох суол; роман
92. Эрпояков И.И. Орденнары кэтин; хоһоон
93. Яковлев В. В. Өрүстэр кирбинилэригэр; роман
94. Яковлев С.С. - Эрилик Эристиан. Маарыччаан ыһааттара; роман

95. Борисова А. Божья отметина; рассказ
96. Габилеева В. Солнышко лесное; рассказ
97. Иннокентьев И.И. Колодезь познания; стихотворение
98. Михайлов А.К. Дорога во льдах; стихотворение
99. Федоров В.Н. Звезда голубиной Жаннет; повесть
100. Шампурин Ю.И. Туктар возвращается в тундру; рассказ

СЭНЭН БОЛО 100 СЫЛЫГАР АНАММЫТ НАУЧНАЙ-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ

«Чурагчы улууһа (оройуона) муниципальный территория дьаһалтата, «Одзулуун иһиниһэ» муниципальный территория дьаһалтата, Ем. Ярославский эгэ-
нан Хотугу норуоттар истэриэллэрэ уосна
культуураларын холбоһуктаах суарыста-
бынай музейа бигилиитэах саха фольклорун
холууаагыча, архэслог этнограф Дмитрий
Иванович Дячковский – Сэтэн Боло
төрөөбүтэ 110 сылыгар аһагар «Боло
ваһылылара» III-с өрөспүүбүлүтэтиги
кыраайы үөрэтэр компириэсийэ
ыһаабыт.

Көмүргөнсийн хайрхалвары:

1. «Согон Ивановичи Боло олоң уонна
яңа научнай нонислестибут»;
2. История. Этнология;
3. Култура. Фольклор;
4. Музееведение;
5. Археология, Этнография.

Көмшөгөнсийз ылыгылар сир:

Чурагчы уулуна, Одыулуун нийлмэгэ,
Дябыла с, Одыулууннаабы Агратый тех-
никум.

Кампирогенсийэ ытытылар күтэ-

2015 сэл, ахсынны ый 22 күнэ
(огтуурунньук).

Кампирский 5) кытчыны

Оскулда үерэнгэччилэрэ, орто, үрдүк үерэг кыгаларын устудьоннара, учууталлар, уһуһаанчылар, уһуснайдар, кыраайы үерэнгэччилэр.

Компьютерный съезд-соруга:

- Билингвлек саха фольклорун хомуйааччы, археолог, этнограф Сэһэн Иванович Боло алын үйүнүм, оҕо-бача дьоһо төрүөтүм;
- Окуучу үөрөтөччүлөрүм, устудуохтары, учууталлары кыраайым, историяны, фольклору чинчийэр-үөрэтэр үлүсүм кэбүлүбүм;
- Төрөөбүт дойдубан кюн туттууну, ылыскабылы үүнэр кэлүөнүбү, адыр ыччакка иитим, илгэрим

Тэргүүлэгчид:

«Чурагчы улууна (оройусна)» МТ
дэһалтата, «Одзулуун нэһилиэгэ» МТ
дэһалтата, Ем. Ярославский аатынан Хотугу
исполкиттар ИСТОХУДАРЫН ХОННА

кулчуураарын хэлбонуктаах сударыстыбаннай музейа «Чурагчы улуунунааы кулчуура салаатта» МХТ, «Чурагчы улуунун уорэдын салаатта» МХТ, А.А.Саввин аатынн Чурагчылааы история уонна этнография улуустааы музейа, Одьулууннааы орто уопсай уорэкстэтин оскуолата, Сэһэн Боло аатынн Одьулууннааы музей, Одьулууннааы «Сайдыс» кулчуура дыгэтэ, Одьулууннааы аграрнай техникум.

Кыттыы ирдэбинтэ:

Компьютеризацию культуры бадалаахтар 2015 сыл ахсынны 21 күнүгэр дьэри сайа-апкаларгытын маанык почтовой уонна электроннай задырыска ыһаахт: МКУ «Чурапчинское улусное управление культу-ры», 678670, Республика Саха (Якутия), Чурапчинский улус, с. Чурапча, ул. Ярославского, дом 18. Электронный адрес: Churcultura@mail.ru

Саймашанын толоруу китеби:

- Кытпаны А.А.А.А.;
- Үрөсөр, үлгүлөр сөз, дуошунана;
- Кытлар хайысхата;
- Дак-дактын төмөгө.

Дакъулаттары бәтәмнән ирүбүз:

Ыстаныйа кээмэй 10 стр. ордуо дукпаккыттанары, аалтар А.А.А.А., шлорор, үлүлүр, үрэнэр сире, дучулана ыйылан туран, шриф: Times New Roman эбээр Nimes Sakha келл 14, интервала 1/5 кумпиронсый кэмээр бөөттүмүт уонна электроннай ырыыынан тэрийэр кумпиронс тугтарылар.

Эбнн интпннэришлэри маньык
адырыштарган ыльххытын сөс

А.А.Саввин атынан Чурапчытаабы
история уонна этнография улустуабы музее,
директор Юрий Семенович Толстопуев
-8-914-294-76-12

Одгулуунаасы Сэлэн Боло музей,
сэбидиксэй Лилия Петровна Савина – 8
914-293-50-85.

Кампиринский) тыла сахалыы уонна
нууччалыы.

Компирекенсийбүз кытаны сирэй баар-
буолара ирдээр, ютэхтэн кытаны
контумемме.

Тэрийёр кэмнэг